

מרן ראש הישיבה, הרב חיים יעקב גולדוויכט זצ"ל

מתוך "אסופת מערכות", פרשת ויגש (עמ' רפ"ו-רצ"ג)

ויגידו לו לאמור עוד יוסף חי וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים ויפג לבו כי לא האמין להם. וידברו אליו וגו' וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותם, ותחי רוח יעקב אביהם (בראשית מה כו-כז).

העגלות ששלח יוסף לשאת את אביו ובני ביתו, היו עבור יעקב אות חיים ראשון ועצמתי, מבנו יקירו. סימן של חיות, אחרי כ"ב שנות תחושות עמוקות של שכול. ומבואר בכתוב, שעגלות אלו, הביאו גם תחיה מחודשת ליעקב עצמו. ורבותינו הטיבו לחדור לטיבן של עגלות, ולתחיה שפקדה מכוחן את יעקב ואמרו:

ר' לוי בשם ר' יוחנן בר שאול, אמר להם [יוסף], אם יאמין לכם, הרי מוטב. ואם לאו, אתם אומרים לו, בשעה שפרשתי ממך, לא בפרשת עגלה ערופה הייתי עוסק? הה"ד 'וירא את העגלות גו' 'ותחי רוח יעקב אביהם' (בר"ד צד, ג).

העגלות הללו, רומזות איפוא לדברי התורה שזכה יוסף לקבל בבית מדרשו של אביו. ועם זאת, הן מסמנות שאותן כ"ב שנות פירוד כפוי, לא העבירוהו על דעתו, ולא העיבו על התורה שקיבל. ובשעה שעמד יעקב על תוקף הדעת הזה – "הוא יוסף הרועה את צאן אביו, הוא יוסף שהיה במצרים, ונעשה מלך, ועומד בצדקו" (רש"י שמות א, ה) – מיד, "ותחי רוח יעקב אביהם".

שמתחילה, עד שלא נתוודע למעלה ייחודית זו של יוסף – "ויפג לבו כי לא האמין להם". לא האמינם ש"עוד יוסף חי". לא יכל להאמין, שגם בהיות יוסף בודד מנותק בנכר, ואחרי כל אותן ארפתקי דעדרו עליה: ההתעוררות במצרים, העבודות והנפילה עמוקה לבור האסורים, ומשם בפתאומיות, לאיגרא רמה של כס המלכות. שגם אחרי שנים ארוכות כל כך של בדידות בתוככי ערוות מצרים, ואחרי נסיונות מרובים ועמוקים כל כך – נסיונות הריש והעושר הקטביים, במלוא תוקף שיא עצמתם – האפשר שאחרי כל זה, עוד נשתייר בו שמץ מלחלוחית חיותו של בית המדרש?

ודברי התורה שמסר בידי אחיו, אותם דיבורים עמוקים של קרוב לשעת פרידה, ודאי העידו על יוסף, שלא עומעמה גחלתו. שתלמודו עודנו בידו, וכל תעתועי מצרים לא התישו את רעננות חיותו.

ב. עגלות צב

דרשו איפוא חכמים והקישו כאן את עגלות המשא ששלח יוסף, לעגלה בת פרים הנערפת בנחל איתן (וע"ע זוהר בראשית קי:). ורבותינו בעלי הסוד, אף הם התייחסו לפרשת העגלות, והוסיפו ומתחו קו נוסף, הכורך את עגלות המשא הללו, לעגלות משא אחרות, נדבת נשיאי ישראל, אותן עגלות אשר שימשו למסע המשכן:

תא חזי, כמה עגלות הוו? שית. כמה דאת אמר (במדבר ז, ג): '[ויקריבו נשיאי ישראל וגו' ויביא את קרבנם לפני ה'] שש עגלות צב' (זהר בראשית קיא:).

ונפלא ממנו, החוט הכורך ומקשר את התוודעות יוסף ליעקב, לעגלות הנשיאים. ויותר מתמיה, מה רז חפון בעגלות הללו, שהיה בו בכדי להחיות את רוחו האנונה של יעקב. והכיצד יש בידן להעיד, כי "עוד יוסף חי" בתוככי זוהמת מצרים.

והרינו נגשים בדחילו, לפענח קצות תעלומות חכמה. ואגב כך נשכיל, גם אודות הקו הכורך שני מאמרי חכמים החלוקים שנדרשו ביחס לעגלות יוסף, בחפינה אחת. ולשם כך, עלינו לשים תחילה אצבע, על הייחוד שבעגלות הנשיאים.

ג. "מאתם"

ותורפה של פרשת עגלות הנשיאים, יש לנו ללמוד ממאמר חכמים דלהלן:

ויביאו את קרבנם לפני ה' שש עגלות צב וגו' ויקריבו אותם לפני המשכן. ויאמר ה' אל משה לאמר, קח מאתם והיו לעבוד את עבודת אוהל מועד וגו' – ...מלמד כו', באו למשכן ולא קבל [משה] מהם, עד שנאמר לו מפי הגבורה, 'קח מאתם' כו'. באותה שעה היה משה מתיירא ואומר, שמא נסתלקה ממנו רוח הקודש ושרתה על הנשיאים. אמר לו הקב"ה: משה, אילו [להם] הייתי אומר שיביאו, לך הייתי אומר שתאמר להם. אלא 'קח מאתם' – מאתם היה הדבר. הא הסכימה דעתם לדעת העליונה (במ"ד יב, יח).

אילו היו ישראל מצטווים מפי הגבורה להביא עגלות למשכן, היה הציווי נמסר להם מפי משה רבן. וכשאר כל מצוותיה של תורה הן הנהוגות לדורות והן הנהוגות לשעה. שמשה רבן של ישראל, הוא הצינור הייחודי, דרכו משתלשל דבר המקום שבתורה שבכתב. "משה קיבל תורה... ומסרה" (אבות א, א). ברם הכא "מאתם היה הדבר" – הבאת העגלות למשכן, נועדה מעיקרה, לנבוע ולהתחדש מכח יגיעת תורה שבעל פה. מתוך איתערותא דלתתא – "מאתם"!

כי יש תורה המשופעת ברוח הקודש. ויש דברי תורה אחרים, שאינם נובעים אלא דוקא ממעיין החכמה. מתון יגיעת התמסרותם של חכמי כל דור. והגם שאף דברי תורה הללו, נעוצים החלטית בתורה שבכתב, ונובעים ישירות מבארה. אבל לא נמסרו להתחדש מתוכה, אלא דוקא מתוך ועל ידי עומס יגיעת החכם, המוסר נפשו על השגת דבריה. שדברי תורה אלו אי אפשר להם לשפוע, אלא דוקא לתוך כלים שהוכנו בדם התמצית שבעמל היגיעה. שישנו מדברי תורה, שאינן יכולין להתפרש בפה, ולשפוע בצורה של דיבור גלוי. כאן נדרש עמלו של ה'חכם ומבין מדעתו', שבידו להשיג בעמלו, את עומק הדעת הגנוז בין שיטי הכתב.

וזהו אחד מן הפנים להם כיוונו חכמים, באמרם: "חכם, עדיף מנביא" (ב"ב יב).

ובדבר זה זכאים אף תלמידיו של משה רבינו. כל אחד מהם, כפי דרגא דיליה. ולפי שהרבה נצטערו הנשיאים בדבר, זכו לו. שבשעת נדבת המשכן וכליו, נתעצלו והחמיצו את המצוה. ו"כיון שנעשה המשכן ולא היה חסר כלום, אמרו, מה יש לנו להביא? הלכו והביאו עגלות שיהיו נושאים עליהם את המשכן" (במ"ד יב, טז). צער זה שנצטערו על החמצת המצוה, דירבן אותם ליתן דעתם להעמיק בדברי תורה של משכן – "מה יש לנו עוד להביא?". ומסכת צער ויגיעה אלו, הם היו מטבע הפרעון, להתחדשות ונביעת דברי תורה שבעל פה דמשכן, בדמותן של העגלות.

ד. מסע העגלות

וכזה היה אף יעודן של עגלות.

"ונועדתי לך שם" (שמות כה, כב) – נקבע במשכן בהיותו עומד על מכונן, והכרובים שמעל לכפורת, קבועים ממעל לארון בקודש הקדשים, ומביניהם עולה ובוקע דבר ה', באספקלריא מאירה.

אבל בשעת המסעות, בעת הפירוק, כשהמשכן נזקק לעגלות, לא נמסר רצון ה' באיתערותא דלעילא. ימי המסע היו זקוקים איפוא מיסודם, ל'איתערותא דלתתא'. ומעשה המסע גופו – "על פי ה' יסעו" (במדבר ט, כ) – מביע את ייסורי העמל שבקיום מצוה. בעת משא העגלות, נבע איפוא רצון ה', מכח ההתעוררות של ה"קח מאתם" – של התנדבות התעוררות הקדושה, הנובעת מלתתא. ואותן עגלות שעיקר ייסודן הושתת על בסיס העמל העצמי, הן היו הכלי הכשר לשפוע את דבר ה', בעתות של פירוק המשכן.

בפרשה זו – עת התנדבות העגלות – נתרחש איפוא החידוש המופלא של התעוררות כח החידוש של תורה שבעל פה. כאן נתייסדה הסגולה הרוחנית של "מאתם". שעומק משמעה הוא:

"הא הסכימה דעתם לדעת העליונה!"

בשר ודם, כשר ומסוגל ביגיעת בשר וביזע עמל חכמתו, להיות מבין מדעתו, ומכוין השמועה לדעת עליונה, כביכול.

ובשעת פירוק המשכן, כשאין קול ה' בוקע מבין הכרובים – בזמני גולה, כשאין השראת השכינה מגהת באיתגליא, מתוך ה"חלונות שקופים אטומים" של מקדש – עשוי דבר ה' לבקוע ולהאיר מחשכים – "מאתם"!

הנה לנו מלוא הוד ליקחה של פרשה זו.

ה. עוד יוסף חי!

ומכאן אנו שבים אל עגלותיו של יוסף. "ויגידו לו לאמור עוד יוסף חי וגו' ויפג לבו כי לא האמין להם". חיות של ממש בתוך ערוות מצרים, ולאחר כ"ב שנות ניתוק ממקור יניקתו וכל הנהו ארפתקי דעדרו עליה – היתכן?

ולכך נועד סימן העגלות. עגלות הללו, כמותן כשל נשיאים. שלא נועדו עגלות, אלא לשעות של טלטולי דרכים. לעתות עקירה אל הנכר. בעתות שכאלו, אף הללו ראויות לשמש כבית. ובאוהל זרוק זה, עשוי אדם להיות מוצא לו, בשעות של דחק מיהא, מנוח ופורקן. העגלות מסמנות איפוא את יכולת ההתעוררות העצמית, שאינה מבדלת בין מצבים ותהפוכות נפש. את הסגולה לטלטל את עיקרו של בית, אל הנכר. להמשיך להיות שרוי בינות כתלי בית המדרש, אף במקומות מנותקים. לטלטל את אורחותיו של מדרש, לאתרים רחוקים.

וסגולה זו של "מאתם" – הגנוזה בעגלות הנשיאים – היא שעמדה לו ליוסף במצרים. ואותה שלח כסימן לאביו. ומיד ודאי, "ותחי רוח יעקב!"

ו. כוחן של חכמים

וכח ייחודי זה של "מאתם", בא לידי מלוא יישומו, בשפיעת כחם של חכמי ישראל, לעבר שנים ולקדש חדשים. וממילא לקבוע בכך את תחולתן של המועדות. שכח זה קובע מוסדות עולם. כי ימי המועדות, אינם סתם ימי זכרון לעבר היסטורי. שמועדי ישראל, משמעם, תחולת הגהת הארה רוחנית חוזרת, מעין הנוגה שנהר בשעתו, בעת התרחשות המאורעות הראשונים שקבעו את המועד. וכשהתורה מצוה: "שמור את חודש האביב כי בחודש האביב הוציאך ה' ממצרים לילה" (דברים טז, א) – עומק משמען של דברים הוא, שמדי שנה בהתחדש עלינו חודש האביב, נוהרת עלינו משמיא, התעוררות מתחדשת חוזרת, מעין אורת ההארות שנגהו על אבותינו בצאתן ממצרים. והתורה מזהירה ומזרזת אותנו כאן, שנכין ונחדד את כלינו, על מנת שנהא זכאין ומסוגלים לקלוט, לעכל ולשמר, את ברכה של ההארה הזו.

ימי מועד הינם איפוא, ימים בעלי תקפות רוחנית ייחודית. וכשחכמי התורה קובעים את אופי תחולתן של מועדות, והם מקדימין או מאחרין אותם, כפי עומק דעת תורה המארת בנפשיותם, פירוש הדבר, שבידם לחולל תמורות ולהטביע מציאויות רוחניות חדשות. והיא שקבעו חכמים מטבע ברכה של המועדות:

מקדש ישראל והזמנים – [מקדש] ישראל דקדשינהו לזמנים. מקדש ישראל וראשי חדשים – [מקדש] ישראל דקדשינהו לראשי חדשים (ברכות מט.).

בית דין של ישראל, מכח קדושתם, מחילים חלות קדושה על אותן הימים. ורבותינו ממחישים בציריות, עד היכן דברים מגיעים:

כי חוק לישראל הוא [משפט לאלקי יעקב] (תהילים פא, ה) – אם אינו 'חוק לישראל', כביכול אינו 'משפט לאלקי יעקב'.

דני ר' הושעיא, גזרו בית דין למטה, ואמרו היום ראש השנה, הקדוש ברוך הוא אומר למלאכי השרת: העמידו בימה, העמידו סניגורין, העמידו ספיקטורין, שגזרו בית דין דלמטה ואמרו, היום ראש השנה. נשתהו העדים מלבוא, או שנמלכו בית דין לעבר (השנה) [החודש], והעבירוהו למחר, הקב"ה אומר למלאכי השרת, העבירו בימה, העבירו סניגורין, העבירו ספיקטורין, שגזרו בית דין שלמטה ואמרו, למחר ראש השנה כו'.

ר' פנחס ור' חלקיה בשם ר' סימון אמרין, מתכנסין כל מלאכי השרת אצל הקדוש ברוך הוא ואמרין, רבנו של עולם, אימתי הוא ראש השנה? והוא אומר להם, אלי אתם שואלים? אני ואתם נשאל לבית דין של מטה כו'. מה טעם, 'כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב' (מדרש תהילים סם).

ועוד מצינו שהכח הזה המסור ביד חכמי התורה, לעבר שנים ולקדש חדשים, בידו לחולל מהפכות, גם במהלכי הטבע הגשמיים המוחשיים. שההלכה קובעת, שהבתולה כתובתה מאתיים, והבעולה מנה. והלכה מסורה בידנו בעניין, שהפחותה מבת שלוש שנים שנבעלה, אינה נעשית בדין בעולה, לפי שבתוליה חוזרין. "למה זו דומה? לעושה גומא בבשר, וחוזר ומתמלא". ובהקשר זה איתמר בירושלמי:

אקרא לאלוקים עליון, לא-ל גומר עלי (תהילים נז, ג) – בת שלוש שנים ויום אחד [שנבעלה], ונמלכים ב"ד לעברו, הבתולים חוזרין. ואם לאו, אינם חוזרין (ירושלמי כתובות פ"א ה"ב ד, א).

ודומה לזו מצינו עוד, ביחס לדיני תמות ומועדות של שור. שאם נגח שלוש פעמים בט"ו לחודש, נעשה השור מועד ליום זה, וביתר הימים, דינו כתם (תוס' ב"ק לז: ד"ה יום). ואף כאן, אם נמנו בית דין ועיברו את החודש, משתנים טבעיו של השור בהתאם, ואינו מועד לנגיחת ט"ו, אלא כפי החשבון החדש. וכיוצא בדבר, בדין ווסתות נשים.

ז. עיבור בחו"ל

ומפני שכח זה של "מאתם", גדול בו כחו של יוסף אף משל אביו, כמה דאיתמר:

ויאמר יעקב רב עוד יוסף בני חי וגו' (בראשית מה, כח) – רב כחו של יוסף בני, שכמה צרות הגיעוהו, ועדיין הוא עומד בצדקו הרבה ממני כו' (בר"ר צד, ג).

וביטויה העיקרי של סגולה זו, חפון, כאמור, במעשה עיבור השנים וקידוש חדשים – ייערה מכאן אור בהיר על מה ששנינו:

יצחק מסר ליעקב, ונכנס בסוד העיבור ועיבר את השנה. יצא יעקב חוצה לארץ (-לחרון ביתה לבן) וביקש לעבר את השנה בחוצה לארץ. אמר לו הקב"ה ליעקב, אין לך רשות לעבר את השנה בחוצה לארץ. הרי יצחק אביך, הוא יעבר את השנה בארץ כו'. יעקב מסר ליוסף ונכנס בסוד העיבור, ועיבר את השנה במצרים. מת יוסף ואחיו, ונתמעטו העיבורין מישראל" (פרקי דר"א פ"ח).

"יעקב מסר ליוסף כו', ועיבר השנה במצרים" – סוד העיבור גופיה, משותף להם ליעקב וליוסף. אבל לא זימן הקב"ה עיבור שנים בחוצה לארץ, אלא ליוסף דוקא.

ושמחים הדברים.

ח. מלחמת החודש

ונקודה זו בדקדוק, היתה אחד מתורפי מוקדי מאבקם של יוונים בישראל. שמצינו להם שיחדו גזירותיהן נגד שבת, חודש ומילה. שבת ומילה אכן הינם האותות המבדילות בין ישראל לעמים. הם המבטאים את היעוד האלוקי הטבוע בקדושת ישראל. אבל מלחמתם ב'חודש', חופנת משמעות חלוקה לגמרי. כאן באה לידי ביטוי שאיפת מלחמתם בכוחם של חכמי ישראל.

שכח חכמי התורה לקדש את החודש, מבטא את הכושר המופלא שחתמה ברית הקודש בבשרם. ומבטא את ההשפעה שחוללה בהם התורה, משנמסכה בחלבם ודמם. ולכן, היוונים, שביסוד מאבקם עמדה תפיסת ההפרדה בין תורה לחכמה – הכריזו מלחמה עקובה ב'חודש' [והרחבנו בזה, באמרות לפרשת מקץ].

<http://www.kby.org.il/hebrew/torat-yavneh/view.asp?id=5983>